

RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi/**RUSUH** Uşak University the Journal of Faculty of Islamic Sciences

ISSN: 2791-7398

June/Haziran 2022, 2 (1): 161-180

rusuhdergisi@usak.edu.tr

“Zîynet” Kavramının Kur’an-ı Kerim’deki Kullanım Formlarına Dair Bir İnceleme
An Investigation on The Use of The Concept of “Zeenat/adornment” In The Qur’an

İbrahim Halil Karakeçili

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
PhD student, Inonu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Science

Malatya, Turkey

ihaka02@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0890-7451>

Sabri Türkmen

Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Prof. Dr. Inonu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Science

Malatya, Turkey

sabri.turkmen@inonu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0851-3356>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Received: 01.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 28.6.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.6.2022

Cilt/Volume: 2

Sayı/Issue: 1

Sayfa/Pages: 161-180

Atıf/Cite as: Karakeçili, İbrahim Halil. Türkmen, Sabri. “Zîynet’ Kavramının Kur’an-ı Kerim’deki Kullanım Formlarına Dair Bir İnceleme [An Investigation on The Use of The Concept of ‘Zeenat/adornment’ In The Qur’an]”. *Rusuh Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi- Rusuh Uşak University the Journal of Faculty of Islamic Sciences* 2/1 (Haziran 2022): 161-180

İntihal/Statement of Publication Ethics: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu onaylanmıştır. /This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright: 2022 by Uşak University, Faculty of Islamic Sciences, Uşak, Turkey

“ZÎYNET” KAVRAMININ KUR'AN-I KERİM'DEKİ KULLANIM FORMLARINA DAİR BİR İNCELEME

Öz

Bir dilin yapı taşları olan kelimelerin doğru anlamlarının tespit edilebilmesi için yanlış kullanımlardan ve kavram kargaşasından uzak tutulması gerekir. Bunun için kelimenin kök anlamlarından hareketle, değişik zamanlarda ve dönemlerde kazandığı diğer anlamlara da bakmak gerekir. Söz konusu kavram Kur'ânî bir kavramsa hem nüzul öncesi hem nüzul dönemini de dikkate alarak analiz edip gözden geçirmek daha doğru olacaktır. Özellikle konulu çalışmalarda yapılacak her türlü tespit, değerlendirme ve anlatılmak istenen, daha isabetli bir şekilde ortaya konmak suretiyle bu kavramların anlam yolculuklarına katkı sağlanır. Kur'an'daki bazı kelimelerin, Kur'an'ın düşünce sistemi içerisinde, esas manalarının yanında birtakım mecazi anlamlar da ihtiva etmeleri, anlam zenginliğinin en güzel örneklerini teşkil eder. Bu anlamda “zîynet” kelimesi, Kur'an'da insanoğlunun maddi yaşamının yanı sıra manevi dünyasının vahye uygun olarak şekillenmesine de katkı sunmuştur. Bunu yaparken de kendine ait özgün bir üslup ortaya koymuştur. Allah Teâlâ, bu kavramı bir taraftan Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde, yeryüzünün rengarenk olması, gökyüzünün yıldızlarla donatılması veya insanoğlunun avret yerlerini örtmesi gibi konular üzerinden maddi çerçeveden verirken; bir taraftan da kafirlere ve münafıklara yaptıkları kötü işlerin süslü gösterilmesini ise mecazi bir çerçeve ile sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zîynet, tezeyyün, el-Cemâl, süs, süslenme.

AN INVESTIGATION ON THE USE OF THE CONCEPT OF “ZEENAT” IN THE QUR'AN

Abstract

In order to determine the correct meanings of words, which have become ingrained in a language, they should be kept away from wrong use contradiction in terms. Therefore, it is essential to search for the other meanings gained in different times and periods, starting from the root meanings/semanteme of the word. If the revelant is a Qur'anic concept, it would be more accurate to analyze and review it, by taking into consideration both the pre-revelation and the revelation period. Particular, all kinds of determinations and evaluations and thesis statements to be made in thematic studies contribute to the semantic journeys of these concepts, so that they could be presented more accurately. The fact that some words in the Qur'an contain some metaphorical meanings, in addition to their main meanings within the thought system of the Qur'an, constitute the best examples of the richness in the meaning. In this sense, the word "zeenat/adornment" in Qur'an has uniquely contributed not only to the shaping of the spiritual world of human beings in accordance with revelation, but also to the material life of them. On one hand, while Allah Almighty gives this concept in some verses of the Qur'an on some contents such as the earth being varicoloured, the adornment of the sky with stars, or human beings' covering up their private parts, through a material framework; on the other hand, He has presented the evil deeds of disbelievers and hypocrites to be shown them as virtuous, with a metaphorical framework.

Keywords: Zeenat, tezeyyun, el-Camâl, ornament, adornment.

Giriş

Yeryüzündeki yaşam serüveninin baş aktörü konumunda olan insanoğlu, ilahi vahyin muhatabı olarak yeryüzünün imarı ve ıslahı görevini ifa ederken aynı zamanda kendi yaşamının birer parçası olan ve beşerî yönünü ilgilendiren birtakım olgu ve olayları da tecrübe etmektedir. İnsan fitratının bir parçası olan süs/süslenme olgusu da bu tecrübenin önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

“Zîynet/süs” kavramına, sadece maddi bir öge olarak ve insanın temel ihtiyaç ve gereksinimlerine ek, gereksiz bir ayrıntı nazarıyla değil bilakis insan fitratının gereği ve hayatını anlamlandırmasına katkı sağlayan bir öge olarak bakılması îcab etmektedir. Aynı zamanda bu ögenin Allah tarafından insan yaşamına dâhil edilen farklı yönlerine Kur'ân-ı Kerim ayetleri ışığında bir perspektif çizilmesi daha bir önem arz etmektedir.

Arap dilinin temel yapısını oluşturan kelimeler, Arapça olan Kur'an'da¹ kullanılırken cahiliye dönemindeki anlamlarını aynen muhafaza etmemiş, önemli seviyede anlam değişimine uğramışlardır. Kullanım alanlarına bağlı olarak bazı kelimelerde anlam genişlemesi yaşanırken, bazılarında anlam daralmaları olmuş, bazılarının da ise tamamıyla yeni anlamlar yüklenmiştir.²

Kur'an'da yer alan kelimelere baktığımızda hemen hepsinin şu veya bu şekilde cahiliye devrinde kullanılmış olduklarını görmekteyiz. Kur'an, kendi sistematiği içerisinde özellikle anahtar terimlere yeni manalar yükleyerek farklı ilişkiler ağı içinde kullanmış ve bu kavramlarda derin ve etkili bir değişiklik yapmıştır.³ Kur'an; Arapların, sadece inanç, düşünce ve hayat tarzında değişim ve dönüşüm yapmakla kalmamış, bu milletin kullandığı dilde de etki yaratmıştır. Bu dilde yer alan kelimelerin ve özellikle anahtar terimlerin anlam sahasını ve kullanım biçimlerini de değiştirmiştir.

Kur'an'ın anlaşılması çabalarında, bu değişikliklerin ve anahtar ifadelerle yüklenen farklı manaların dikkate alınması ve incelemeye tabi tutulurken titiz davranılması gerekir. Buradan hareketle bir anahtar terimin sözlüklerde geçen anlamlarıyla yetinilmesi, o terimin Kur'an'daki gerçek anlamını ortaya koymak için yeterli olmayacaktır. Bu çaba, belki bu konuda ancak bir fikir veya önbilgi verebilir. Özellikle, Kur'an'ın bu anahtar kelimeleri başka bir dile aktarıldığı zaman sözcük manası ile verilmesi hiç yeterli değildir.

Bu çalışmamızda, Kur'an kavramlarından olan zîynet (الزينة) kelimesini, hem nüzul öncesi ve sonrası anlam alanını Kur'an bütünlüğü içerisindeki yerini tespit etmeye çalışacağız. Zîynet kavramının kavramsal tahlili ile beraber kavramla alakalı bazı sorulara da cevap bulmaya çalışacağız. Bu sorular bize zîynet kelimesinin anlamsal yolculuğunun tespiti açısından gerekli verileri sağlayacak ve kavramın etimolojik anlamından günümüze geçirdiği yolculuk hakkında bir bakış açısı sunacaktır. Buradan hareketle “zîynet/süs” kavramı sadece maddi boyutu ile değil aynı zamanda Kur'ân ayetlerinin bu kavrama yüklediği manevi/mecaz anlamlara da dikkat çekilecektir.

¹ Yûsuf 12/2; Tâhâ 20/113; eş-Şûra 42/7; el-Ahkâf 46/12.

² İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, trc. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 1991), 110.

³ İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, trc. Süleyman Ateş (Ankara: AÜ Basımevi, 1975), 16.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Lugatlerde "Zîynet" Kavramı

Arap dili alanında sahip olduğumuz en eski lugatlardan birinin yazarı olan büyük Arap dilbilimcisi Halil bin Ahmed'in, (öl.175/791) "zîynet" kavramı ile ilgili şunları kaydettiğini görmekteyiz:

(الزين) kelimesi [الشين-çirkin] kelimesinin zıttıdır. Bir şeyin güzel olması anlamına gelir. "أَزَيْنْتُ الارضَ إِزْدَانَتْ" dendiğinde yeryüzünün otlarıyla güzelleşmesi kastedilir. "الزينة" denilince "kendisiyle süslenen her şey" anlamına gelir.⁴

et-Tehzîb adlı eserinde Ezherî (öl.370/980); kelimenin anlamı ile ilgili Halil b. Ahmed'in yaptığı "kendisiyle süslenen her şey" ifadesini aynen kullanarak şu açıklayıcı örneği beraberinde zikreder: "Benî Ukayl'den bir çocuğun diğer bir çocuğa: "وجهي زين و وجهك شين" dediğini duydum. Bununla kendisinin güzel, onun ise çirkin yüzlü olduğunu ifade etmek istiyordu."⁵

İbn Fâris (öl.395/1004), "الزين" "Bir şeyin güzelliğini veya güzelleştirilmesini ifade eden kök", "bir şeyi süslemek", anlamındadır. Ayrıca "الزين" horozibiği anlamına gelir."demektedir.⁶

es-Sihâh müellifi Cevherî (öl. 400/1009) ise (الزين) kelimesi ile ilgili; "süs, kendisiyle süslenen şeydir" demektedir. "يوم الزينة" dendiğinde bayram günü kastedilir, der.⁷

1.2. "Zîynet" Kelimesiyle Yakın Anamlı Kelimeler

Kur'ân'ı Kerim'in üzerine indiği dil olması hasebiyle Arapça, bir dilin sahip olması gereken geniş bir belağat ve fesahat alanına sahiptir. Yüce Allah birtakım hakikatleri, olduğu gibi doğrudan anlatımlarla sunduğu gibi, bazen de dilin diğer fonksiyonlarını kullanarak birtakım süslü ifadeler kullanır. Esasında dildeki bu belağat örnekleri de dil açısından birer zîynet/süs veya süslü kullanımlardır. Zîynet kavramı da bunlardan biridir. Yukarıda zîynet kavramının lügat ve Kur'ân'daki anlamlarını verdikten sonra, şimdi de yakın anlamlı kelimeleri mercek altına almaya çalışacağız.

İbnü'l-Cevzî (öl.597/1201) *Nüzhetü'l-E'yuni'n-Nevazir* adlı eserinde zîynet kavramının beş farklı anlamda kullanıldığını ifade eder. Bunları; الحسن(güzellik), الحلي(süs), الزهرة(çiçek), الحشم(gösteriş), الملابس(giysi-kıyafet) şeklinde sıralar.⁸

Biz de fazla detaya düşmemek kaydıyla Kur'ân'da yaptığımız bir incelemede zîynet kelimesinin, الجمال,⁹ الحسن,¹⁰ حلي-حلية,¹¹ زخرف¹² gibi kelimelerle yakın anlamda kullanıldığını görmekteyiz.

⁴ Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, 2003), 249.

⁵ el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (Mısır: *Tehzibü'l-Luğa*, Dâru'l-Mısriyye, 1964), 13/255.

⁶ İbn Fâris, Ebu'l-Hasan Ahmed, *Mucemu'l-Mekayisi'l-Luğa* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 3/41.

⁷ el-Cevherî, İsmail bin Hammâd, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1986), V/412.

⁸ İbnü'l-Cevzî, Cemalü'd-Dîn Ebu'l-Ferec, *Nüzhetü'l-E'yuni'n-Nevazir* (Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1987), 339.

⁹ en-Nahl 16/6.

¹⁰ es-Secde 32/7; el-Mümin 40/64; er-Rahmân 55/70; et-Teğâbun 64/3.

¹¹ en-Nahl 16/14; el-Fâtır 35/12.

¹² Yûnus 10/24.

1.2.1. el-Cemal/el-Hüsn (الجمال-الحسن)

Cemal ve Hüsn kelimeleri, “güzellik” anlamına gelen iki kelimedir. Türevleri ile beraber, Kur'ân'ın birçok âyetinde geçtiği görülmektedir.¹³

“el-Cemâl”, çirkinliğin zıddı olup fiziksel ve ahlâkî güzellik manasına gelmektedir.. Bir şeyin çok güzel olduğunu anlatır. Hoşlanmaya ve istemeye ilişkin bir sıfattır. Cemal, ya insanın nefsinde, bedeninde ve davranışlarında ya da diğer varlıklarda söz konusu olabilir.¹⁴ “Tecemmele”, süslendi manasında bir fiildir. Aynı zamanda eritilmiş içyağı yemek anlamını da taşır. Kişi isteğinde ölçülü ve insafı olur, aşırılık göstermezse “ecmele fi't-taleb” ifadesi kullanılır. “el-Câmil”, büyük yılan, yanında çobanı da bulunan bir gurup deve; “el-cemel”, azı dişi çıkan deve, “el-cemîl”, erimiş iç yağı, “el-cemel”, hurma ağacı, otuz zira' uzunluğunda bir balık; “el-cümmele”, kalın ip, halat; “el-cümle”, birbirinden ayrılmayan topluluk; “cümlün” kadın; “el-cumâlî”, uzun boylu ve geniş yapılı adam; “mücmel”, ayrıntıya girilmeyen söz, detayları verilmeyen toplu hesap demektir.¹⁵

Arapça lügatlerden çıkardığımız bu anlamlar içerisinde form olarak el-cemal lafzı Kur'ân'da bir yerde¹⁶, el-cemil lafzı 7 yerde¹⁷, el-cemaletün¹⁸, el-cemel¹⁹ ve el-cümletün²⁰ şeklinde de bir yerde geçer.

Bu anlamlardan “zîynet” ile ilgili olanı Nahl Suresi 16.ayette şu şekilde geçer:

“وَأَلْمَمَ فِيهَا جَمَالَ جَيْنَ تَرِيحُونَ وَجَيْنَ تَسْرَحُونَ”

“Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır”²¹

Bu ayette “el-cemâl” ifadesi “hüsn-güzellik” anlamında kullanılmıştır. İnsanların gündelik yaşamlarının bir parçası olarak; etinden, sütünden, yününden ve iş gücünden faydalanmak üzere beslemekte oldukları hayvanların sabahleyin meralara salıvermelerinde ve akşam tekrar evlerine toplamalarında bir güzellik/zevk olduğu جَمَالَ/cemal lafzıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Ayette hayvanların akşam evlere toplama ifadesinin, sabahleyin meralara salıvermeleri fiilinden önce zikredilmiş olması bu işin (akşam toplama) insana daha fazla bir mutluluk vermesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü akşam evlerine karınları dolu, memeleri sütlü bir vaziyette dönerler. Bu da sahiplerine daha büyük bir mutluluk yaşatır.²²

Esasında burada “جَمَالَ/cemâl” kelimesiyle ilgili lügat ve tefsirlerden çıkarmış olduğumuz sureta/şekil yönünden güzellik, ahlaken güzellik ve fiillerde güzellik²³ şeklinde kategorize edilen üç anlamdan, fiillerde güzellik başlığına örnek teşkil eden bir durum söz konusudur.

¹³ Faruk Beşer, “Süslenme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 38/178-180.

¹⁴ el-Arabi, Ebubekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 3/118.

¹⁵ el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, tsz.), 98; el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed İbn Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 1265-1266; İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisü'l-Luga* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991), 1/481.

¹⁶ en-Nahl 16/6.

¹⁷ Yûsuf 12/18,83; “el-Hicr,15/85; el-Ahzâb 33/38,49; el-Meâric 70/5; el-Müzemmil 73/10”.

¹⁸ el-Mürselaât 77/53.

¹⁹ el-Arâf 7/40.

²⁰ el-Furkan 25/32.

²¹ en-Nahl 16/6.

²² Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *El-Keşşaf an Hekaiki't-Te'vil* (Mısır: Metbeetu Mustafa, 1996), 14/125.

²³ El-Arabi, Ebubekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2002), 3/118.

“el-Hasen”, göz alıcı, çekici, kendisine rağbet edilen her şeydir. “el-Husn”, çirkinliğin zıddıdır. Bir şey ya akıl ya hevâ yani arzu ve eğilimler ya da duyular açısından hasen yani güzel olarak kabul edilir. “el-Hasene”, insanın kavuştuğu ve bu sayede mutlu olduğu, sevindiği her nimettir. Bu nimet, nefsi, bedenî ya da insanı ilgilendiren diğer hususlarla ilgili olabilir. Kamer/ay, “el-hâsin” diye isimlendirilir. “Hassentü’s-şey’e”, bir şeyi süsledim demektir. “el-Hasene”nin zıddı “es-seyyie” yani kötülüktür. “İhsân”, hem başkasına yapılan iyilikleri hem de kişinin yapmış olduğu iyi davranışları ifade eder.²⁴

Hüsn kelimesine, (ح-س-ن) kök yapısı üzerinden baktığımızda Kur’ân’ı Kerim’de kullanma sıklığının daha çok olduğu gözlemlenmektedir. Bu kelimenin farklı formlardaki kullanışlarının tamamını burada detaylandırmamız mümkün değil. Ancak kelimenin حُسْن/Hüsn şeklindeki formunun Kur’ân’da 11 yerde²⁵ zikredildiğini bunlardan 6 yerdeki²⁶ kullanımının “güzel bir gelecek/yer” anlamında “حُسْنُ مَأْب” formuyla kullanıldığını, geri kalanların “حُسْنًا” formuyla kullanılarak “iyilik/iyilik yapma” anlamları ile kullanıldığını belirtmek ile kifayet edeceğiz.

Hüsn kelimesi ile cemal kelimelerini yan yana değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, Hüsn kelimesinin daha çok manevî güzellikler için, cemâl kelimesinin ise, maddi güzellikler için kullanılmakta olduğu müşahede edilecektir.²⁷

1.2.2. el-Huliyu(الْحُلِيِّ)

“el-Halyü”, takı olarak kullanılan madenî ya da taşlardan yapılmış eşyalardır. “Hulâ”, kılıç, “el-hilye, ziynet, insanın fiziksel özellikleri, sureti, vasıfları, “el-huleyyâ” bitki demektir. Kadının bir şeye razı olması halinde “haliyetü'l-mer’etü”, bir şeyi giyinince “istefâdet halyen” denir.²⁸

Bu kelime de Kur’ân’ın değişik yerlerinde fiil ve isim formlarıyla kullanılmıştır. Fiil formuyla (Hullu, yuhellevne) dört yerde²⁹, isim formuyla (Hilyeten, Hüliyy) da beş yerde³⁰ kullanımı söz konusu olmuştur. Bu kullanımların tamamı zîynet kelimesinin gerçek anlamı olan süs/süslenme ile eş anlamlı kullanılmıştır.

1.2.3. ez-Zuhruf(الزُّخْرُفِ)

“ez-Zuhruf”, altın, süs, bir şeyin son derece güzel olması, yalanla bezenmiş söz, yaldızlı konuşma, bitkilerin renklendirdiği arazi / toprak demektir.³¹

“ez-Zuhruf” kavramı da Kur’ân’ı Kerim’de zîynet/süs kelimesi ile yakın anlamlı olan bir diğer kelimedir. Sadece isim formu olan “zuhruf” formuyla Kur’ân’da dört yerde³² geçen bu kavram daha çok maddi süs/süslenme anlamı ile kullanım alanı bulmaktadır.

Örnek verecek olursak:

“أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ... الخ”

²⁴ İbnu'l-Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin İbn Manzûr el-Ensârî el-İfrîkî, *Lisânu'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Mearif, tsz.), XIII/114-117; el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed İbn Yakub, *Besâiru Zevi't-Temyîz* (Kahire: el-Meclisu'l-Ala Lişuûni'l-İslamiyye, 1996), 2/464-465.

²⁵ Al-i İmran 3/14-195; er-Ra'd 13/29; Sa'd 38/25; Sa'd 38/40; Sa'd 38/49; el-Bakara 2/183; el-Kefh18/86; en-Neml , 27/11; el-Ankebut 29/8; eş-Şura 42/23.

²⁶ Al-i İmran 3/14-195; er-Ra'd 13/29; Sa'd 38/25; Sa'd 38/40; Sa'd 38/49.

²⁷ Naim Şahin, “Gazali'de Etik-Estetik İlişkisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 47(3), 97-105.

²⁸ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, IV/314; el-Halebî, 1/518.

²⁹ İnsan 76/21; el-Kehf 18/31; el-Hac 22/23; el-Fatır 35/33.

³⁰ er-Ra'd 13/17; en-Nahl 16/14; el-Fatır 35/12; ez-Zuhruf 13/48; el-Arâf 7/148.

³¹ el-İsfehâni, *el-Müfredat*, 212; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 1054; el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz*, 2/155.

³² el-Enâm 6/112; el-İsra 17/93; ez-Zuhruf 43/35; Yûnus 10/24.

"Dediler ki: "Yerden bize bir pınar fişkirtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi, gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmediğimiz yahut altından bir evin olmadıkça ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmediğimiz yahut göğe çıktığına da inanacak değiliz." De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak resul olarak gönderilen bir beşerim."³³

“وَزُخْرَفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ”

"Evlerine (gümüşten) kapılar ve üzerine yaslanacakları koltuklar ve altın süslemeler yapardık. Bütün bunlar, sadece dünya hayatının geçimliğidir. Rabbinin katında ahiret ise, O'na karşı gelmekten sakınanlarıdır."³⁴

“إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ... الخ”

"Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hali gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün ziynet ve güzelliklerini alıp süslediği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz."³⁵

Bu ayetlerde de görüldüğü gibi her üç kullanım (altından bir ev, altın süs, süs ve güzellikler) maddi süs/güzellik anlamında kullanılmıştır.

Enam 6/112.ayette geçen "zuhruf" kelimesi ise, "zuhufe'l-Kavl" terkihiyle kullanılmış ve daha çok mecaz anlam ön plana çıkmaktadır. Bu ayette çevresindeki cahilleri batıl konuşmalarını yaldızlı ifadelerle süsleyen ve kandıran inkârcı tipler konu edilmektedir.³⁶

“وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ... الخ”

"İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları iftiralarıyla baş başa bırak."³⁷

2. Kur'ân ve Kur'ân Sonrası Kullanımı

Kur'ân kelimelerinin anlamlarını doğrudan ele alarak açıklamasını yapan lugatlere "Kur'ân Lugatleri" denir. Bunlar arasında el-Vücuḥ/el-Eşbah ven-Nezair kitapları bilindiği gibi bir kelimenin Kur'ân içerisinde nasıl farklı anlamlarda kullanıldığını, aynı veya benzer manalarda kullanılan sözcüklerin neler olduğunu incelemeye tabi tutar. Öte yandan "Garibu'l-Kur'ân" alanında yazılan eserler ise, Kur'ân'da bilinmeyen veya Arap diline diğer dillerden geçen kelimeleri konu edinen ilim dallarından biridir. Şu da bilinmelidir ki bu tarz eserler Kur'ân'ın tamamının tefsirini yapmamıştır. Belli başlı kavramları ele almıştır.

³³ el-İsrâ 17/93.

³⁴ ez-Zuhruf 43/35.

³⁵ Yûnus 10/24.

³⁶ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Ğâlib. Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân. thk. 'Abdullah b. 'Abdilmuhsin et-Turkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 9/497; İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1999), 3/319.

³⁷ el-En'âm 6/112.

el-Vücuḥ/el-Eşbah ven-Nezair alanında bilinen ve bulunan en eski kaynak Mukatil bin Süleyman'ın (öl.150/767) "*el-Vücuḥ ven-Nezair*" adlı eseridir. Yalnız Mukatil adı geçen eserinde zîynet kavramını ele almamıştır.

Buna karşın hicrî dördüncü asra geldiğimizde bu alanda eser veren müelliflerden biri olan Ebu Abdillâh ed-Dameğânî (öl. 478/1080), zîynet kavramının Kur'ân'ı Kerim'de dokuz vechiyle kullanıldığını belirterek bu dokuz farklı anlamı ayetlerden örnekler vererek açıklamaktadır.³⁸

1. Ona göre "الزينة" kelimesinin ilk anlamı "*el-Hüsn-güzellik*" manasınadır. Buna Bakara suresinin 212. Ayetini örnek verir. "رَيْنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" ayetinde "زَيْنَ" "güzelleştirildi-حسن" anlamına gelmektedir.³⁹

2. "الزينة" kelimesinin ikinci anlamı "*el-Hela-süs*" tür. "وَلَكِنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ" (Taha,20/87) ayetinde geçen zîynet, "kavmin süsü" manasınadır.⁴⁰

3. "الزينة" kelimesinin üçüncü anlamı "*ez-Zehre-çiçek*" tir. "الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا" (el-Kehf,18/46) ayetinde geçen zîynet, "Mal ve çocuklar dünya hayatının *çiçeği*" anlamındadır.⁴¹

4. "الزينة" kelimesinin dördüncü anlamı "*güzel manzara*" dır. "فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ" (el-Kasas,28/79) ayetinde geçen zîynet, "köleleri, cariyeleri, atları içinde güzel bir manzara" anlamında kullanılmaktadır.⁴²

5. "الزينة" kelimesinin beşinci anlamı "*televvenet-renklendi*" dir. "حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا" (Yunus,10/24) ayetinde geçen zîynet, "yer sarı, kırmızı ve yeşile boyandı" anlamındadır.⁴³

6. "الزينة" kelimesinin altıncı anlamı "*kevakib-yıldızlar*" tir. "وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ" (Mülk,67/5) ayetinde geçen zîynet, "yıldızlarla donattık" manasınadır.⁴⁴

7. "الزينة" kelimesinin yedinci ve son anlamı "*elbiseleri giymek ve avreti örtmektir.*" tür. "خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ" (Araf,7/31) ayetinde geçen zîynet, "setr-i avret" anlamına gelir.⁴⁵

Öte yandan Kur'ân kelimeleri konusunda yazılmış olan en temel kaynaklardan birinin yazarı olarak kabul edilen Ragıb el-İsfahanî (öl. 565/1020) "zîynet" kavramı ile ilgili şunları söyler:

"Gerçek zîynet/süs hem dünyada hem de ahirette insanı hiçbir durumda kusurlu yapmayan şeydir. Ama insanı bir açıdan süsleyip başka açıdan süslemeyen şey ise, bir bakıma kusurdur. Kısaca zîynet üç kısma ayrılır. İlim ve doğru inanç gibi kavramla ruhanî ziyet, fizikî güç ve boylu boslu olma gibi durumlar için bedenî ziyet, mal ve makam gibi maddi öğeler için de hâricî ziyet kavramı kullanılır."⁴⁶

Kur'ân'ı Kerim'de yer alan kavramlar ve lafızlarla ilgili ayetleri merkeze alarak kapsamlı bir eser telif eden Semin el-Halebî (öl.756/1355) de "zîynet" kavramı ile ilgili İsfahanî'ye benzer

³⁸ ed-Dameğânî, Ebu Abdillâh Hüseyin b. Muhammed, *el-vücuḥ ven-Nezair li-elfazi'l Kitabillahi'l-Azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1978), 253.

³⁹ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴⁰ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴¹ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴² ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴³ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴⁴ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴⁵ ed-Dameğânî, *el-vücuḥ ven-Nezair*, 253.

⁴⁶ el-İsfahanî, *el-Müfredât*, 414.

bir tanım yaparak onun yaptığı taksimatın aynısını zikreder. Hemen akabinde zîynet kavramının Kur'ân ayetlerindeki örnek kullanımlarını aşağıda vereceğimiz şekilde sıralar.⁴⁷

Buna göre;

Araf suresi 7/31.ayette (خُدُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) şeklinde geçen zîynet; avret yerleri örten şeydir. Bu ayette kastedilen kesim Kureyş'tir. Çünkü onlar Kâbe'yi çıplak tavaf ediyor ve şöyle diyorlardı: "Biz Allah'a isyan ettiğimiz elbiselerin içinde tavaf yapmayız." Mücahid de bunun ile ilgili olarak: "Bir âba ile dahi olsa avret yeri örten şeydir." demektedir.⁴⁸

Hucurat 49/7. Ayette (وَلِكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ) şeklinde gelen zîynet kelimesiyle nefsi(psikolojik) zîynet/süs kastedilmiştir.⁴⁹

Araf 7/32.ayette (قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ) geçen zîynet ile ilgili olarak; harici/dış zîynet/süs anlamı vardır.⁵⁰

Kasas 28/79.ayette (فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ) yer alan zîynet; mal, güç, makam gibi dünyalık zîynetlerdir.⁵¹

Ayrıca ayetlerde zikredilen fiil formlarının kullanım şekli ve yapılan fiilin kime nisbet edildiği ile ilgili de şu şekilde bir yaklaşım ortaya koyar:

1. tezyin/süsleme işinin bazen Yüce Allah'ın bizzat kendisine nisbet edildiği görülür. Hucurat 49/7.ayette geçen (وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ) ifadesi ile Neml 27/24.ayette geçen (زَيَّنَّا لَهُمْ) (أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ) ifadesi buna örneklik teşkil eder.

2. Bazen bu işin şeytana nispet edildiği görülür. Ankebut29/38. Ayette (وَزَيَّنَ لَهُمُ) (الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ) görüldüğü gibi.

3. Bazen de insanlardan bu işi yapanlara nisbet olunduğu görülmektedir. Enam 6/137. ayette (وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ) şeklinde yer alan kullanım tam da bunu örneklemektedir.

4. Ayrıca son bir kullanım daha vardır ki, o da herhangi bir failin zikredilmediği kullanımlardır. Ali İmran 3/14.ayette "زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ" ve Enam 6/122.ayette "كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ" şeklinde geçen kullanımlar bunu örneklemektedir.⁵²

Öte yandan Fussilet 41/12. (وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ) ve Saffat suresi 37/60. Ayetlerde (إِنَّا زَيَّنَّا) (السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ) şeklinde geçen zîynet, birkaç vecih ile anlaşılabilir.

Bunlardan biri; toplumun her kesiminden kişilerin anladığı veya anlayacağı türden Allah'ın eşyayı farklı özelliklere göre yaratmasıdır.

Bir diğeri sadece toplumun ileri gelenlerinin anlayacağı türden Yasin 36/40.ayette belirtildiği üzere her şeyin kendisi için belirlenen sınırlar dâhilinde hareket etmesidir.

Son olarak ise, Allah ya eşyayı ilk günden kendinden süsü ile yaratır ya da sonradan onu süsleyiverir. Tıpkı bir evin eşyası ile süslenmesi gibi.⁵³

⁴⁷ el-Halebî Semin, Ahmed bin Yûsuf bin Abdü'd-Daim, *Umdetü'l-Huffâz fi tefsiri Eşrefi'l-Elfaz* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), II/158.

⁴⁸ el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/158.

⁴⁹ el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/158.

⁵⁰ el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/158.

⁵¹ el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/158.

⁵² el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/158.

3. Kur'ân'da "Zîynet" kavramını açıklayan Ayetler ve Yorumları

Kur'ân'ı Kerim'de geçen zîynet kelimesi ve türevlerinin kullanım alanlarına baktığımızda, bu kavramın Kur'ân'ın değişik ayetlerinde fiil ve isim formlarında kullanıldığını görmekteyiz.

Burada ayetleri tek tek ele alıp yorumlarını vermek yerine, fiil ve isim formlarını ayrı ayrı ele alıp, bu ayetlerde işaret edilen anlamları fiil-fail-muhatap bağlamında izah etmeye çalışacağız. Zira zîynet kelimesinin geçtiği ayetlere kabaca bir göz gezdirdiğimizde, kavramın iki ana eksende(fiil/isim) kullanıldığını, fiil ve isim formlarının da ayetler içindeki kullanımlarına göre farklı anlamlar ve yorumlara işaret ettiğini görmekteyiz.

Buradan hareketle ilk yapacağımız iş, zîynet kelimesinin fiil formundaki kullanımları olacaktır. Çünkü tespit edebildiğimiz kadarıyla bu kelimenin Kur'ân'da fiil formundaki kullanımı isim formundaki kullanımdan fazladır. Dolayısıyla ilkin zîynet kelimesinin fiil formundaki kullanımlara ve işaret ettiği anlamlara bakacağız.

3.1. Zîynet Kelimesinin fiil Formu

Kur'ân'ı Kerim'de zîynet kavramının kullanıldığı ayetlere göz gezdirdiğimizde 44 yerde⁵⁴ (ن_ي_ن) kök yapısından türetilerek oluşturulan isim veya fiillerin kullanımına şahit olmaktadır. Bunlardan 16 ayetteki⁵⁵ kullanımda kelimenin (zîynet) isim olarak geçtiğini, geriye kalanların ise⁵⁶ fiil/fiiller olarak kullanıldığını görmekteyiz.

"Zîynet" kelimesinin Kur'ân'da geçen fiil formundaki kullanımlarına göz attığımızda; fiil formunun "zeyyene" şeklinde malum bina ve "züyyine" şeklindeki meçhul bina ile kullanımlarının olduğunu görmekteyiz.

3.1.1. "Zeyyene" Fiil Formu

"Zeyyene" malum bina olan yapıyı incelediğimizde, burada tezyin/süsleme işinin kim tarafından ve kimin için yapıldığı, öte taraftan tezyin/süslenen şeyin ne olduğu ile ilgili farklı başlıklar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki;

Kur'ân'ı Kerim'in altı yerinde⁵⁷ "zeyyene lehum" şeklinde geçen ayetlerde, bu tezyin/süsleme işinin şeytan tarafından yapıldığı ve tezyin/süslenen şeyin ayetin muhataplarının yapıp ettikleri(amelleri) olduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Enam 6/137. Ayette her ne kadar şeytan kelimesi yerine "شُرَكَاءُهُمْ" ifadesi yer alıyorsa da bu ifade Razi ve bazı ilk dönem müfessirleri tarafından yine aynı surenin 112, 121, 128 ve 130. Ayetlerinde işaret

⁵³ el-Halebî Semin, *Umdetü'l-Huffâz*, II/159.

⁵⁴ el-Bakara 2/212, "Al-i İmran 3/14, El-En'âm 6/108, El-En'âm 6/122, El-En'âm 6/137, el-Arâf, 7/31 el-Arâf, 7/32, el-Enfâl 8/48, et-Tevbe 9/37, Yûnus 10/24, Hûd 11/15, er-Ra'd 13/33, el-Hicr 15/16, el-Hicr 15/39, en-Nahl 16/8, en-Nahl 16/63, el-Kehf 18/7, el-Kehf 18/28, el-Kehf 18/46, Tâhâ 20/59, Tâhâ 20/87, en-Nûr 24/31, en-Nûr 24/60, en-Neml 27/4, en-Neml 27/24, el-Kasas 28/60, el-Ankebût 29/38, el-Ahzâb 33/ 28, Fatır 35/8, Saffat 37/6, el-Gafir 40/37, Fussilet 41/12, Fussilet 41/25, Muhammed 47/14, el-Fetih 48/12, el-Hucurât 49/7, Kâf 50/6, el-Hadîd 57/20", el-Mülk, 67/5.

⁵⁵ el-Arâf 7/31, "el-Arâf 7/32, Yûnus 10/88, Hûd 11/15, en-Nahl 16/8, el-Kehf 18/7, el-Kehf 18/28, el-Kehf 18/46, Tâhâ 20/59, Tâhâ 20/87, en-Nûr 24/31, en-Nûr 24/60, es-Sâffât 37/6, el-Kasas 28/60, el-Kasas 28/79, el-Ahzâb 33/ 28", el-Hadîd 57/20.

⁵⁶ el-Bakara 2/212; "Al-i İmran 3/14; el-En'âm 6/108; el-En'âm 6/122; el-En'âm 6/137; el-Enfâl 8/48; et-Tevbe 9/37; Yûnus 10/24; er-Ra'd 13/33; el-Hicr 15/16; el-Hicr 15/39; en-Nahl 16/63; en-Neml 27/4; en-Neml 27/24; el-Ankebût 29/38; el-Fatır 35/8, es-Sâffât 37/6; el-Gâfir 40/37; el-Fussilet 41/12; el-Fussilet 41/25; Muhammed 47/14; el-Fetih 48/12; el-Hucurât 49/7; Kâf 50/6"; el-Mülk 67/5.

⁵⁷ el-Enâm 6/43; el-Enâm 6/137; el-Enfâl 8/48; en-Nahl 16/63; en-Neml 27/24; el-Ankebût 29/48.

edilen cinler ve insanlar arasındaki “şeytani güçler”i (*şeyatin*) veya “varlıklar”ı gösterdiği görüşündedir.⁵⁸

Öte yandan bu tezyin/süsleme işinin muhataplarına baktığımızda farklı kişi veya grupların olduğu görülmektedir. Bunları kısaca değerlendirmeye tabi tutacak olursak;

“فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بِأَسْنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

“Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi.”⁵⁹ ayetinde muhatap, **ilahi mesaja muhatap olup kulak asmayanlar;**

“وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ”

“Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileyseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile baş başa bırak!”⁶⁰ ayetinde muhatap, **kız çocuklarını diri diri toprağa gömen Mekke müşrikleri;**

“وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌّ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَ آتِ الْفِتْنَانِ تَكَصَّ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بِبَرِّيءٍ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ”

“Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah’tan korkuyorum; Allah’ın azabı şiddetlidir, dedi.”⁶¹ ayetinde muhatap, **Ebu Cehil komutasındaki Kureyş ordusu;**

“تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

“Allah’a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.”⁶² ayetinde muhatap, **Hz. Peygamberden önceki ümmetler;**

“وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ”

“Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar.”⁶³ ayetinde muhatap, **Sebe Melike’si ve halkı;**

“وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ”

“Âd ve Semûd’u da (helâk ettik). Sizin için, (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.”⁶⁴ ayetinde muhatap, **Ad ve Semud kavimleri;**

⁵⁸ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2013), 327.

⁵⁹ el-Enâm 6/43.

⁶⁰ el-Enâm 6/137.

⁶¹ el-Enfâl 8/48.

⁶² en-Nahl 16/63.

⁶³ en-Neml 27/24.

⁶⁴ el-Ankebût 29/38.

“وَلَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ بِذَلِكَ زِينًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

“Allah’tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilgisizce, düşmanca Allah’a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini câzip gösterdik. Sonunda dönüşleri rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.”⁶⁵ ayetinde muhatap, **Allah dışında birtakım ilahlara ve putlara tapanlar;**

“إِنَّ الدِّينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زِينًا لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ”

“Şüphesiz biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik; o yüzden bocalar dururlar.”⁶⁶ ayetinde muhatap **Ahiret’e inanmayanlar olmuştur.**

Şeytanın inkârcılara yapmakta olduklarını süslü gösterme ameliyesi biraz farklı bir form(müzari) Hicr Suresi 39.ayette de şu şekilde gelmiştir:

“قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ”

“(İblis) dedi ki: Rabbim! Beni azdırmaya karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam!”⁶⁷ Burada şeytanın azgınlığının karşılığı olarak insanlara yeryüzünde günahları süslü göstereceği vurgulanıyor.

Bu ayetleri dikkatli bir incelemeye tabi tuttuğumuzda, şunu görüyoruz. Tezyin/süsleme kelimesinin Kur’ân’da “zeyyene” fiil formundaki bu kullanımlarında genel anlamda Allah’a ve Ahiret’e inanmayan, Allah dışında birtakım varlıklara(put/güneş) tapan, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan ve onlara karşı savaşan inkârcıları konu edindiğini görmekteyiz. Ve bütün bu ayetlerde inkârcıların amellerinin(inkârları) ana ekseninde şeytan tarafından güzel/süslü gösterildiği görülmektedir.

“zeyyene” fiil formunun belki de olumlu yönde zikredildiği tek ayet Hucurat Suresi 7. ayettir. Bu ayette, Allah’ın imanı peygambere inanan kişilerin kalplerine sevdirmesi ve onu gönüllerine sindirmesinden bahsedilir.

“وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَتْنُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ”

“Hem bilin ki, içinizde Allah’ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıska ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.”⁶⁸

Netice olarak yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde tezyin/süsleme işinin ruh/mana boyutunda insanların imanını veya inkârını konu edindiğini görmekteyiz.

“zeyyene” fiil formunun geride kalan diğer kullanımlarına baktığımızda ise, bu ayetlerde “maddi süs” ve “süslenme” manasında gerçek anlamına vurgu yapıldığını görmekteyiz. Bu ayetleri sıralayacak olursak:

“إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ”

“Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik.”⁶⁹

⁶⁵ el-Enâm 6/108

⁶⁶ en-Neml, 27/4.

⁶⁷ el-Hicr 15/39.

⁶⁸ el-Hucurât 49/7.

“فَقَضِيَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا
ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ”

“Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın semâyı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz, alîm Allah'ın takdiridir.”⁷⁰

“وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ”

“Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.”⁷¹

“وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ”

“Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik.”⁷²

“أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ”

“Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yok.”⁷³

Bu ayetlerde de görüldüğü üzere, yüce Allah'ın kâinatı yaratma ameliyesine farklı bir boyut kazandırmak maksadıyla anlatımda dikkat çeken ifadelerin kullanıldığını görmekteyiz. Göğün yıldızlarla, kandillerle ve burçlarla süslenip seyredenlere mutluluk verecek türden bir görsel şölenle Allah'ın yaratma sıfatının eşsiz örneklerine ve delillere dikkat çekilmektedir.

3.1.2. “Züyyine” Fiil Formu

“Zîynet” kavramının “züyyine” meçhul bina formu da Kur'ân'ı Kerim'de sıkça kullanılmaktadır. Öyle ki tespit edebildiğimiz kadarıyla 10 yerde⁷⁴ bu formun kullanıldığını görmekteyiz.

Bu formun kullanıldığı ayetlere baktığımızda “zeyyene” fiil formundakine benzer kullanımların olduğunu görmekteyiz. Tabi fiiller meçhul kipte olduğu için Naibu'l-Fail olan muhataplar üzerinden yaptığımız bir değerlendirme sonucunda genelde bu formun kâfirler, inkâr eden kişi/kişiler, küfürde ileri gidenler ve haddi aşanlara, inkârlarının, hilelerinin ve amellerinin süslü gösterildiği gerçeği vurgulanmıştır. Bu ayetleri sıralayacak olursak:

“زَيْنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ”

“İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”⁷⁵

“أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زَيْنَ لِلْكَافِرِينَ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ”

⁶⁹ es-Sâffât 37/6.

⁷⁰ el-Fussilet 41/12.

⁷¹ el-Mülk 67/5.

⁷² el-Hicr 15/16.

⁷³ Kâf 50/6.

⁷⁴ el-Bakara 2/212; “Al-i İmran 3/14; el-En’âm 6/122; et-Tevbe 9/37; Yûnus 10/12; er-Ra’d 13/33; el-Fatr 35/8; el-Mü’min 40/37; Muhammed 47/14”; el-Fetih 48/12.

⁷⁵ el-Bakara 2/21.

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu? İşte kâfirlere, işlemekte oldukları çirkinlikler böyle süslü gösterilmiştir.”⁷⁶

“إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحْلُوْنَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُؤَاطُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحْلُوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ رُزِينَ لَهُمْ سَوْءٌ أَعْمَالِهِمْ ”

“Haram ayları ertelemek, ancak inkârda daha da ileri gitmektir ki bununla inkâr edenler saptırılır. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uygun getirip böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılmak için Haram ayı bir yıl helâl, bir yıl haram sayıyorlar. Onların bu çirkin işleri, kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah inkârcı toplumu doğru yola iletmez.”⁷⁷

“وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَا لِحِجَبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ”

“İnsana bir sıkıntı dokundu mu gerek yan üstü yatarken gerek otururken gerekse ayakta iken (her halinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir.”⁷⁸

“أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبًا سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ آمِ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَصَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يَضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ”

“Herkesin kazandığını görüp gözeten Allah inkâr edilir mi? Hâlbuki onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: ‘Onların isimlerini açıklayın. Yoksa siz (bununla) O'na yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber vermiş olacaksınız, yoksa boş söz mü etmiş olacaksınız?’ Hayır! İnkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletcek yoktur.”⁷⁹

“أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سَوْءُ عَمَلِهِ فَرَأَاهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يَضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ”

“Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan kimse gibi mi olacaktır? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir. (Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helak etme! Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”⁸⁰

“أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سَوْءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ”

“Rabbinin katından açık bir belgesi olan kimse, kötü işleri kendisine güzel gösterilen ve nefislerinin arzularına uyan kimseler gibi midir?”⁸¹

Genelde bu formun kâfirler, inkâr eden kişi/kişiler, küfürde ileri gidenler ve haddi aşanlar için kullanıldığını yukarıda ifade etmiştik. Ancak bu kullanımlar arasında bahsettiğimiz kategoriye uymayan birkaç ayet vardır. Şimdi onları vermeye çalışalım.

Bunlardan bir tanesi Âl-i İmrân 3/14.ayettir. Bu ayette daha genel bir kitle konu edilmiştir ki o da insanların tamamıdır. Şöyle ki bu ayette, Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma

⁷⁶ el-En'âm 6/122.

⁷⁷ et-Tevbe 9/37.

⁷⁸ Yûnus 12/12.

⁷⁹ er-Ra'd 13/33.

⁸⁰ Fâtır 35/8.

⁸¹ Muhammed 47/14.

atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeylerin bütün insanlara sevdirildiği ve süslü gösterildiğinden bahsedilmektedir.

“زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنُ الْمَأَبِ ”

“Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.”⁸²

Bir diğer ayetimiz Mü'min 40/37. ayettir. Bu ayet ise bir önceki ayete ters orantılı olarak umum yerine tahsis bildirmektedir. Şöyle ki azgınlıkta sınır tanımayan Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterilmiştir.

“أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلَعَ إِلَىٰ إلهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِفِرْعَوْنَ سَوْءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ”

“Firavun dedi ki: ‘Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ'nın ilâhını görürüm(!) Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum.’ Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı.”⁸³

Bu âyette, tezyin eyleminin faili ile ilgili Kadi Beydavi'nin yorumu şu şekildedir: “Firavun'a amelinin süslü kılınması ve onun doğru yoldan çevrilmesi, sebep olarak şeytana, gerçek fail olarak ise Allaha dayanır.”⁸⁴

Zikrettiğimiz bu ayetteki benzer bir tahsisin Fetih 48/12. ayette de olduğunu fark ediyoruz. Şöyle ki, bu ayette Medine civarında yaşayan ve savaşa katılmayan Arap kabileleri konu edilmiştir. Ve bu kabilelerin kötü zanlarının kendilerine süslü gösterildiği ifade edilmektedir.

“بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزَيْنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا.”

“Aslında siz Peygamberin ve müminlerin ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helâki hak etmiş bir topluluk oldunuz.”⁸⁵

3.2. Zîynet kelimesinin İsim Formu

“Zîynet” kelimesinin Kur'ân'ı Kerim'deki bir diğer yaygın kullanımı, bu kelimenin isim formu olan “الرَّيْنَةَ” dir. Yalnız bu formun kullanım alanındaki çeşitlilik, bizde ister istemez tefsir kaynaklarında yer alan bu kavram ile ilgili yapılan açıklama ve tefsirlere bakma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Biz de küçük başlıklar halinde bu ayetleri ele alarak bunlarda geçen “zîynet” kelimesinin açıklama ve tefsirlerini vermeye çalışacağız.

3.2.1. Elbise/giyecek

A'raf 7/31-32. ayette geçen “الرَّيْنَةَ” bu anlamda kullanılmıştır:

“يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ”

⁸² Âl-i İmrân 3/14.

⁸³ Mü'min 40/36-37.

⁸⁴ Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, terc. Abdulvahap Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları 2011), I, 272-273.

⁸⁵ Fetih 48/12.

“Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yeyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”⁸⁶

“قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ”

“De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.”⁸⁷

Görüldüğü gibi bu ayette tavaf sırasında Kâbe'yi çıplak olarak tavaf eden Mekkeli müşriklerin bu durumu ele alınmıştır. Kendilerine tavaf esnasında haram kıldıkları şey elbise giyme fiilidir.⁸⁸

Yunus 10/88.ayette de benzer bir kullanım söz konusudur.

“وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ”

“Musa dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler).”⁸⁹

Bu ayette “zîynet” kelimesi elbise, binek hayvanı ve benzeri şeyler anlamında kullanılmıştır.⁹⁰ Bazı müfessirlere göre de güzellik, beden sağlığı ve boy-endam anlamlarına gelmektedir.⁹¹

3.2.2. Dünya Hayatının Süsü

“Zîynet” kelimesinin belki de isim formuyla en çok kullanım alanı bulduğu anlam bu başlık altında değerlendirilebilir. Yukarıda da zikrettiğimiz üzere “zîynet” kelimesinin fiil formunu verirken, bu kavramın genel kullanım alanının gerçek anlamdan daha çok mecaz anlamda kullanıldığını belirtmiştik. “zîynet” in isim formunda da aynı durumu müşahede etmekteyiz. Zira burada, dünya hayatı ve içindeki bütün enstrümanlarının birer imtihan vesilesi olduğu gerçeğine dolaylı anlatımlarla ve farklı bakış açılarıyla dikkat çekilmek istenmiştir. Bu ayetleri değerlendirmeye tabi tutacak olursak;

“إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا”

“Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yaptık.”⁹²

Kehf Suresi 18/7. ayeti, bu başlık altında değerlendireceğimiz ayetlerin adeta nirengi noktasını oluşturmaktadır. Çünkü ayette yer alan “yeryüzündeki her şeyi” ifadesi kanaatimizce dünyaya geliş amacımız olan imtihanın boyutları ile ilgili genel bir çerçeve çizmiştir. Bize düşen, ayeti doğru bir okumaya tabi tutup gereğini yapmaktır.

⁸⁶ el-A'raf 7/31.

⁸⁷ el-A'râf 7/32.

⁸⁸ es-Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr, *Tefsirü'l -Kur'an* (Riyad: Dâru'l-Veten, 1997), 2/163.

⁸⁹ Yûnus 10/88.

⁹⁰ Şevkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadir* (Beyrut: Dâru'l Fikr, 1993), 2/654.

⁹¹ Alûsî, Ebu's-Sena Mahmud bin Abdullâh Şihabuddin, *Ruhu'l-Meani* (Beyrut: Dâru ihyau't-Türasi'l-Arabi, 1997), 11/156.

⁹² el-Kehf 18/7.

Müfessirlerimiz bu ayetle ilgili "Kullarımızın dünya ve süsünü terk ederek emir ve yasaklarımıza ittiba ve itaatte kimin daha samimi olduğunu test etmek/denemek için"⁹³ tefsirini yapmışlardır. Peygamberimizden de bu konu ile ilgili şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

“ إِنَّ الدُّنْيَا خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا ، فَنَظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا ، وَاتَّقُوا النَّسَاءَ ”

“Dünya tatlıdır, yeşildir/güzeldir/çekicidir. Muhakkak ki Allah sizi (Müslümanları) orada halife yapacaktır ve neler yapacağınıza bakacaktır. Dikkat edin; dünyadan sakının / korkun ve kadınlardan sakının.”⁹⁴

Dünya hayatı ve süsünü konu edinen diğer ayetlere baktığımızda nüanslarla birlikte şu şekilde sıralayabiliriz:

“وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعِسِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوِيَهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا”

“Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.”⁹⁵

“الْأَمْالُ وَالْبُنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا”

“Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.”⁹⁶

“اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ”

“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatici bir geçimlikten başka bir şey değildir.”⁹⁷

“مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ”

“Kim, (yalnız) dünya hayatını ve zinetini istemekte ise, işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar.”⁹⁸

“وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى أَفَلَا تَعْقِلُونَ”

“Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi?”⁹⁹

“يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّكُمْ وَأُسْرَحَكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا”

“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.”¹⁰⁰

⁹³ et-Taberi, *Câmi'u'l-Beyân*, 15/151; Hâzin, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Lübabü't-Te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 3/196.

⁹⁴ Müslim, “Zikir”, 5.

⁹⁵ el-Kehf 18/28.

⁹⁶ el-Kehf 18 /46.

⁹⁷ el-Hadid 57/20.

⁹⁸ Hûd 11/15.

⁹⁹ el-Kasas 28/60.

Görüldüğü gibi bu ayetlerde bazen malın bazen çocukların bazen de yaşamdan karelerin (oyun, eğlence) hayatın süsü olarak değerlendirildiği dikkat çekmektedir.

3.2.3. Mahrem Yerler

“Zîynet” kelimesi, Kur'ân'da iki yerde de kadınların vücutlarının “mahrem olan yerlerini” örtmeleri ve başkalarına göstermemeleri şeklinde geçmiştir. Ayette geçen “zîynet” kavramını bazı müfessirler “zîynet yerleri” diye tefsir etmişlerdir.¹⁰¹ Bunlar el ve ayak bilekleri, boyun ve kulaktır. Bazıları da burada yer alan “zîynet”i zahiri ve batini zîynet olarak ikiye ayırır. Onlara göre zahiri olanı elbise süsü, batini olanı ise bilezik, gerdanlık, halhal ve küpedir.¹⁰²

“وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ”

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zîynetlerini teşhir etmesinler.”¹⁰³

“وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ”

“Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, zîynetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.”¹⁰⁴

Nûr 24/60 ayetinde de “zîynet” mahrem yerler olarak ifade edilmiştir. Tabi burada yukarıdaki ayete muhalif bir durum söz konusu değildir. Burada yaşlı, nikâh ümidi beslemeyen kadınların teşhir etme düşüncesi olmaksızın el kol, saç ve boyun gibi bölgeleri kapatan cilbablarını çıkarmalarında bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Bu ayette bahse konu olan kadınların dışarı çıkarken üzerlerine dış elbise almaktan muaf tutulmaları hükmünde itibar edilen illet, bu kadınların yaşlılıkları ve acziyetleridir.¹⁰⁶

3.2.4. Süs Eşyası

Tâ-hâ 20/87.ayetdeki kullanım “süs eşyası” anlamına gelmektedir.

“قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ”

“Dediler ki: Biz sana olan vâdimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısır'lıların) zîynet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Sâmirî de atmıştı.”¹⁰⁷

Tam olarak bu anlamda kullanılsa da yakın bir kullanıma sahip olan en-Nahl 16/8.ayeti de bu başlık altında zikredebiliriz.

¹⁰⁰ el-Ahzâb 33/28.

¹⁰¹ Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'l-Ulum* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1997), 2/437.

¹⁰² et-Taberi, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/271.

¹⁰³ en-Nûr 24/31.

¹⁰⁴ en-Nûr 24/60.

¹⁰⁵ Neseî, Ebu'l-Bekkat Abdullah b. Ahmed bin Mahmud, *Medariku't-Tenzil ve Hekaiku't-Te'vil* (Beirut: Dâru'l-Kelimü't-Tayyib, 1998), 2/501.

¹⁰⁶ Derviş Dokgöz, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirindeki Usûlî ve Fihî Görüşleri* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 90-91.

¹⁰⁷ Tâhâ 20/87.

“وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ”

“Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zîynet olsun diye (yarattı). Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.”¹⁰⁸

3.2.5. Bayram Günü

Tâhâ 20/59.ayette “şenlik günü” diye çevrilen yevmü’z-zîne tamlaması ile ilgili çeşitli açıklamalar yapılmıştır; bunları değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, Hz. Mûsâ’nın o toplumda şenlik veya kutlama amacı ile halkı bir araya getiren belirli bir günü işaret ettiği şeklindedir. Bu ifadenin Firavun’a ait bir ifade olduğu yorumu da ayrıca yapılmıştır.¹⁰⁹

“قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضَحَىٰ”

“Musa: Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun, dedi.”¹¹⁰

3.2.6. İhtişam

Kasas 28/79.ayette geçen “zîynet” ile ilgili Kırmızı/sarı/mor elbise, tebaası/kavmi, ihtişam şeklinde değişik anlamlar verilmiştir. Tercih edilen görüş kavmi içinde ihtişam ile çıktığıdır.

“فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْخَيْلَةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ”

“Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Karun’a verilen benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı! dediler.”¹¹¹

Sonuç

Yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim, dini yaşantımızı itikat, ibadet ve ahlaktan oluşan üç temel unsur üzerine inşa ederken, bir yandan da ferdi ve sosyal yaşantımıza dair birtakım düzenlemeleri de konu edinmiştir. İnsanoğlunu ölümden sonraki yaşamında kendisini saadete ulaştırma amacını gaye edinen İslam, yeryüzünde Eşref-i Mahlûkat olarak yaratılan insanın asli ihtiyaçlarının yanında sevgi, merhamet, sevme, sevilme, başarı, takdir edilme gibi bazı duyuşsal ihtiyaçlarının da karşılanmasına özen göstermiş ve yeri geldiğinde buna dikkat çekmiştir.

İnsanoğlunun hem kendine hem de eşyaya yaşamsal boyutun ötesinde artı bir değer olarak estetik bir özellik katma duygusunun zaman içerisinde farklı tezahürleri olmuştur. İçerdiği ilahi mesajlar ile İnsanoğlunu muhatap kabul eden kutsal kitaplar (özellikle Kur’an-ı Kerim) da bu konuya kayıtsız kalmamıştır. Kur’an-ı Kerim’de zîynet kavramını incelerken zîynet (süs)’in dünya hayatı, kullanılan takılar, şeytanın insanlara yaptırdığı çirkin işleri güzel göstermesi, gökyüzünün ve dünyanın süslenmesi ve giyilen kıyafetteki süs anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz.

Dünya hayatı ve içindeki bütün öğelerin birer imtihan vesilesi olduğu gerçeğini farklı ayetlerle bize bildiren Yüce Allah, bu imtihandan başarılı bir şekilde çıkma adına kullarına birtakım uyarılarda bulunmuştur. Bu, O’nun ilah olma ve kullarının iyiliğini istemeye alakalı olan kanunu(sünnetullah) gereğidir. “O, kullarının küfrüne razı olmaz” (Zümer 39/7) ayeti bunun en açık delilidir.

¹⁰⁸ en-Nahl 16/8.

¹⁰⁹ Râzî, Ebu Abdillah Muhammed bin Ömer b. Hüseyin, *Mefatihul-Ğayb* (Beyrut: Dârul-Kütübü’l-İlmiyye, 1998), 22/72-73; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/438.

¹¹⁰ Tâhâ 20/59.

¹¹¹ el-Kasas 28/79.

Yeryüzündeki yaşam serüveninin baş aktörü konumunda olan insanoğlu, ilahi vahyin muhatabı olarak yeryüzünün imar ve ıslah görevininin yanısıra kendi yaşamının birer parçası olan ve beşerî yönünü ilgilendiren birtakım olgu ve olayları da tecrübe etmektedir. Elbette bu yaşam ve tecrübeler de imtihanın bir parçasıdır. İnsanoğlu kendini imtihandan soyutlayamadığı gibi aynı zamanda bu tecrübelerden de kendini soyutlayamaz. İnsan fitratının bir parçası olan süs/süslenme olgusu da bu bahsettiğimiz tecrübenin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. "zîynet/süs" kavramına, sadece maddi bir öge olarak bakmamak gerekir. O aynı zamanda insanın temel ihtiyaç ve gereksinimlerinin yanında fitratın gereği ve hayatı anlamlandıran ve hayata katkı sağlayan bir öğedir.

İşte insanoğlunun bu özelliğini en iyi bilen Allah, bu imtihanda kendisine kılavuzluk edecek türden yol işaretleri ve uyarı levhaları koymuştur. İnsana düşen sağa sola meyletmeden bu yol işaretlerini takip etmek ve sırat-ı müstakimden ayrılmamaktır.

Kaynakça

- Alûsî, Ebu's-Sena Mahmud bin Abdullah Şihabuddin. *Ruhu'l-Meani*. Beyrut: Daru'ihyau't-Türasi'l-Arabi, 1997.
- Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*. trc. Abdulvahap Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları 2011.
- Cevherî, İsmail bin Hammad. *es-Sihâh*. Beyrut: Daru'l-İlm, 1986.
- Dameğani, Ebu Abdillâh Hüseyin b. Muhammed. *el-vücu' ven-Nezair li-elfazi'l Kitabillahi'l-Aziz*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978.
- Dokgöz, Derviş. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirindeki Usûlî ve Fikhî Görüşleri*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.
- el-Arâbî, Ebubekir Muhammed b. Abdullah. *Ahkamu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, tsz.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed İbn Yakub. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed İbn Yakub. *Besâiru Zevi't-Temyîz*. Kahire: El-Meclisü Lişuûni'l-İslamiyye, 1996.
- el-Halebi Semin, Ahmed bin Yusuf bin Abdü'd-Daim. *Umdetü'l-Huffaz fi tefsiri Eşrefi'l-Elfaz*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin İbn Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, tsz.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2013.
- es-Semânî, Ebu'l-Muzaffer. *Tefsirü'l-Kur'ân*. Riyad: Daru'l-Veten, 1997.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Ğâlib. *Câmi'u'l-Beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. 'Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzibü'l-Luğa*. Mısır: Daru'l-Mısriyye, 1964.
- Faruk Beşer, "Süslenme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/178-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ferahidî, Halil bin Ahmed. *Kitabu'l-Ayn*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-ilmiiyye, 2003.

- Hazin, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed. *Lübabü't-Te'vil*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbnü'l-Cevzi, Cemalü'd-Din Ebu'l-Ferec. *Nüzhetü'l-E'yuni'n-Nevazir*. Beyrut: Müessesü'r-Risale, 1987.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemu Mekâyisü'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991.
- İbnu'l-Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin İbn Manzûr el-Ensârî el-İfrîkî. *Lisânu'l-Arab*. Kahire: Dâru'l-Mearif, tsz.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. Riyad: Daru't-Tayyibe, 1999.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*. trc. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1991.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*. trc. Süleyman Ateş. Ankara: AÜ Basımevi, 1975.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed bin Mahmud. *Medariku't-Tenzil ve Hekaiku't-Te'vil*, Beyrut: Daru'l-Kelimü't-Tayyib, 1998.
- Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed bin Ömer b. Hüseyin. *Mefatihü'l-Ğayb*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Bahru'l-Ulum*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1997.
- Şahin, Naim, "Gazali'de Etik-Estetik İlişkisi". *Diyanet İlmi Dergi* 47(3), 97-105.
- Şevkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethü'l-Kadir*. Beyrut: Daru'l Fikr, 1993.
- Müslim, Müslim bin Haccac bin Müslim el-Kuşeyri en-Nisaburî. *el-Cami'u's-Sahih*. Riyad: Daru't-Tayyibe, 2006.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşaf an Hekaiki't-Te'vil*. Mısır: Matbaatu Mustafa, 1996.